

Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ile Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ)'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları*

Özlem Diken**

Anadolu Üniversitesi

Seyhun Topbaş***

Anadolu Üniversitesi

İbrahim H. Diken****

Anadolu Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın amacı, ebeveyn-çocuk etkileşimlerini, ebeveyn ve çocuk etkileşimsel davranışları açısından değerlendirebilmek için Mahoney (2008), tarafından geliştirilen Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-EDDÖ (Maternal Behavior Rating Scale-MBRS) ile Mahoney ve Wheeden (1999) tarafından geliştirilen Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği-ÇDDÖ (Child Behavior Rating Scale-CBRS)'nin uyarlama çalışmasını (geçerlik ve güvenirlik) yapmaktır. Araştırmanın çalışma grubunu 123 anne-çocuk çifti oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan çocukların 93'ü erkek, 30'u ise kızdır. Çocukların yaşları 18 ay ile 72 ay arasında değişirken (\bar{X} =49 ay, ss =11.9), annelerin yaşları ise 21 yıl ile 65 yıl arasında değişmektedir (\bar{X} =32 yıl, ss =6.3). Çalışmada anne ve çocuklara ilişkin demografik veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen bir bilgi formu ile toplanmıştır. Anne-çocuk etkileşimleri ise ortalama 15 dakikalık serbest oyun bağlamında video kaydına alınmıştır. EDDÖ ve ÇDDÖ'nün öncelikle yapı, kavram ve dil eşitliği sağlanmış, daha sonra geçerliğe ilişkin açımlayıcı/keşfedici faktör analizi ve madde analizi yapılmıştır. Ölçeklerin güvenirliliği iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alpha) hesaplanarak incelenmiştir. Bulgular 12 maddelik EDDÖ'nün 3 alt faktörde toplandığını; 7 maddelik ÇDDÖ'nün ise 2 alt faktörde toplandığını göstermiştir. EDDÖ ve ÇDDÖ'yü oluşturan alt ölçeklerin güvenirliklerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak, EDDÖ ve ÇDDÖ'nün Türkiye'de ebeveyn-çocuk etkileşimlerini hem ebeveynlerin hem de çocukların davranışları bakımından değerlendirmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir ölçekler olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği, Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği, ifade edici dilde gerilik, gelişimsel gerilik, ebeveyn-çocuk etkileşimi, etkileşimsel davranışları değerlendirme.

* Bu çalışma birinci yazarın Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dil ve Konuşma Terapistliği lisansüstü eğitim programında tamamlanmış olan doktora tezinin özeti niteliğindedir. Çalışma 19. Ulusal Özel Eğitim Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Öğr. Gör. Dr. Anadolu Üniversitesi, Dil ve Konuşma Bozuklukları Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİLKOM), Eskişehir, E-Posta: odogramaci@anadolu.edu.tr

*** Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi, Dil ve Konuşma Bozuklukları Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİLKOM), Eskişehir, E-Posta: stopbas@anadolu.edu.tr

**** Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Eskişehir, E-Posta: ihdiken@anadolu.edu.tr

Abstract

The purpose of this study is to explore the validity and reliability of the Turkish versions of the Maternal Behavior Rating Scale (MBRS) and the Child Behavior Rating Scale (CBRS). A hundred and twenty three mother-child dyads, ninety-three male and thirty female children with a mean age of 49 months (ranging from 16 to 72 months, SD: 11.9) and their mothers with a mean age of 32 years (ranging from 21 to 65 years, SD: 6.3) were the participants of the study. Seventy-three children had diagnoses of expressive language delay while 50 were diagnosed with developmentally delayed (14 children with mild intellectual disability and 36 children with autistic disorder). Demographic information regarding mothers and children was gathered via the information form developed by the researchers. Mother-child interactions were video-taped for an average of 15 minutes in a free-play context. Validity of Turkish versions of MBRS and CBRS were examined by exploring construct validity (Exploratory Factor Analysis) and item analysis while reliability of both scales was explored by checking Cronbach Alpha. Results revealed that Turkish version of MBRS included 12 items under three factors whereas 7-item Turkish version of CBRS had two sub-factors. High reliability results were also reported for all subscales of both scales. Overall results indicated that Turkish versions of MBRS and CBRS are valid and reliable scales can be used to evaluate pivotal behaviors of children with special needs and interactional behaviors of their parents.

Key Words: *Maternal Behavior Rating Scale, Child Behavior Rating Scale, expressive language delay, developmental delay, parent-child interaction, evaluation of parent-child interactions.*

Doğumla birlikte başlayan ebeveyn-çocuk etkileşimi pek çok araştırmacının ilgisini çekmiş, inceleme konusu olmuştur. Ebeveyn-çocuk etkileşimi üzerine yapılan çalışmalarda, daha çok anne-çocuk etkileşimine yoğunlaşıldığı ve bu çalışmalarda; annenin çocuk merkezli olup olmadığı, annenin iletişimsel davranış biçimleri, annenin çocuğun iletişimsel ipuçlarını yeterince ve zamanında algılayıp algılamadığı ve bu ipuçlarına zamanında ve uygun yanıtlar sağlayıp sağlamadığı, etkileşimde gerekli sevgiyi ifade edip edemediği gibi çocuğun gelişimini etkileyen anneye ait temel davranışsal değişkenlerin değerlendirildiği görülmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışmaların bazılarında; annelerin çocukları ile etkileşimleri ve çocuklarının gelişimi arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş (Horodyski ve Gibbons, 2004; Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker ve Wheeden 1998), normal gelişim gösteren çocuklarda (Bakeman ve Brown, 1980; Hess ve McDevitt, 1984; Matas, Arend ve Sroufe, 1978) ve risk altındaki çocuklarda (Cohen ve Beckwith, 1979; Goldberg, Lojkasek, Gartner ve Corter, 1989; Klein, 1991) ebeveyn-çocuk etkileşiminin önemi kapsamlı bir şekilde rapor edilmiştir (Akt., Moore ve Saylor, 1998).

Pek çok araştırmacı ebeveynlerin etkileşim özelliklerinin çocukların bilişsel, dil ve sosyal gelişimi ile doğrudan ilişkisi olduğunu ortaya koyarken, 1970'li yıllardan beri yapılan araştırmalar genel özellikler olarak duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, yönlendirici olma, başarı odaklı olma, etkileşimde sıcak olma ve keyif alma gibi ebeveyn özelliklerinin çocukların farklı gelişimsel özellikleri ile ilişkili olduklarını ortaya koymaktadır (Mahoney ve MacDonald, 2007; Mahoney ve Powell, 1988). Yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin, çocukları ile etkileşimlerini inceleyen araştırmacılar, genellikle bu ebeveynlerin etkileşimsel davranışlarının normal gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlerden hangi yönlerde farklılaştığına odaklanmışken, çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar genellikle yetersizliğe sahip ebeveynlerin davranışlarını, çocuklarının gelişimsel ve iletişimsel düzeyine uyarlamaya çalıştıkları yönündedir (Mahoney ve MacDonald, 2007). Ebeveynlerin davranışlarının daha çok yönlendirici ve daha az yanıtlayıcı olduğu gözlenmekte iken (Mahoney ve Powell, 1988), çalışmalar gerektiğinde yönlendirici, yanıtlayıcı olmayan etkileşimsel davranışların, yetersizliği olan çocukların gelişimini desteklemediğini ortaya

koymaktadır. Örneğin Mahoney, Powell ve Finger (1985), çocuk merkezlilik, uyarıcı oranı ve kontrol gibi ebeveynlere ait üç davranış özelliğinin 60 zihinsel yetersizliği olan çocuğun o anki gelişimsel düzeyi ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Çalışmada gelişimsel puanları yüksek olan çocukların, annelerinin daha çok çocuk merkezli olduğu ve düşük düzeyde kontrol edici ve başarı odaklı olduğu bulunmuştur (Akt., Mahoney, Powell ve Finger 1986). Mahoney ve Powell (1988), aynı örneklem grubu ile yaptıkları bir başka çalışmada annelerin iletişimsel davranışlarını incelemiştir. İfade edici puanı en yüksek olan ve etkileşimler sırasında en yüksek düzeyde iletişim kurmaya çalışan çocukların annelerinin, çocuklarının davranışlarına ilişkin yüksek derecede yanıtlayıcı oldukları görülmüştür. İfade edici puanı düşük olan çocukların annelerinin ise yanıtlayıcı olmadıkları ve sürekli çocuklarını yönlendirme eğiliminde oldukları rapor edilmiştir.

Çocuk ve ebeveyn karşılıklı olarak, ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliğini etkilemektedirler. Rutin ebeveyn-çocuk etkileşiminde, olumlu davranış yönetimi ile dil desteği yakın ilişki içinde bulunmaktadır. Daha az yanıtlayıcı olan ebeveynler, çocuklarının davranışlarını zorlukla kontrol edebilir ve çocuklarına zengin bir dil çevresi sunamayabilmektedirler. Örneğin, Hart ve Risley (1995), çocuklarıyla seyrek konuşan ve sözcük dağarcığına yönelik daha az model olan ebeveynlerin sık sık olumsuz etkileşim tonu ve daha çok yönerge vererek çocukları ile etkileşime girdiğini bulmuşlardır (Akt., Hancock, Kaiser ve Delaney, 2002).

Anne-çocuk etkileşiminin, çocuğun özellikle dil becerileri üzerindeki etkisi pek çok çalışma ile belirlenmiştir (Örn., Hancock, Kaiser ve Delaney, 2002; Kaiser ve Hancock, 2003; Kaiser ve Hemmeter, 1996; Ward, 1999). Bu çalışmalar kısa, basit, bol tekrarlı, yavaş söylemlerle, aynı zamanda çocukların bilişsel, dilsel seviyesine uygun ve dikkat, ilgi, motivasyonuna duyarlı etkileşimin çocuğun anlama, algılama ve dil becerilerine katkı sağladığı yönündedir (Topbaş, 2003; Ward, 1999). Çocuk ile çok fazla zaman geçiren annenin, çocuğu ile etkileşimindeki en önemli olgu, annenin çocuğun sözel ipuçlarına karşı duyarlı ve yanıt verici olması olarak belirlenmiştir. Annenin çocuğu

ile etkileşiminde sıra alma becerilerini sergilemesi, çocuğuna yanıt vermesi için zaman ve fırsat sunması, basit ve açık yönergeler vermesi, sözel pekiştiricileri sık kullanması, çocuğun sözel ifadelerini uygun dil modelleri ile genişletmesi gibi beceriler, annenin çocuğunun dilsel davranışlarına ilişkin duyarlı ve yanıtlayıcı olmasını yansıtmaktadır.

Ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliği, davranışları tahmin etmede güçlü belirleyicilerdir. Yüksek nitelik, gelişimsel olarak uygun anne dili, çocuklardaki dil gelişimiyle yüksek düzeyde ilişkili iken, anne dilinde ortak dikkatin kullanımı, deneyimlerle bağlantılı dil ve çocuğun iletişimine bağlı yanıtlayıcılık, sosyal iletişimin gelişimini kolaylaştıran davranışlar olarak görülmektedir (Hancock, Kaiser ve Delaney, 2002). Küçük çocuklar ve ebeveynleri arasındaki sosyal etkileşimler, çocukların gelecekteki gelişimsel özelliklerinin temelini oluşturur. Gelişimsel geriliği ya da yetersizliği olan çocuklar ve ebeveynleri çoğu zaman olumlu ve sürekli etkileşim kurmakta zorlanabilmektedirler (Akt., Munson ve Odom, 1996).

Çocukların yakın çevresi içerisinde yer alan ve erken çocukluk döneminde çocukların uyanık olduğu zamanlarda en fazla etkileşime girdikleri kişiler yani birincil bakıcılar olarak ebeveynlerin (özellikle anne) etkileşimsel davranışlarının, çocukların gelişimi üzerindeki etkisi, hem kuramsal hem de uygulama açısından ortaya konmuştur (Mahoney ve MacDonald, 2007). Bu etkileşimlerin ayrıca karşılıklı olduğu yani ebeveyn ve çocukların etkileşimsel davranışları arasında anlamlı ilişkiler olduğu da rapor edilmiştir (Mahoney ve MacDonald, 2007). Bu nedenle erken çocukluk döneminde özel gereksinimleri olan ya da gelişimsel açıdan risk altındaki çocukların ve ebeveynlerinin etkileşimlerinin niteliğinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Bu önem temelinde, erken çocukluk dönemine yönelik ebeveyn ve çocukların etkileşimsel davranışlarını incelemek amacıyla değerlendirme araçları geliştirilmiştir. Bu araçlardan ilgili alanda yıllardır çeşitli araştırmalarda ve uygulamalarda kullanılan ikisi, Mahoney (2008) tarafından geliştirilen Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-EDDÖ (Maternal Behavior Rating Scale-MBRS) ile

Mahoney ve Wheeden (1999) tarafından geliştirilen Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği-ÇDDÖ (Child Behavior Rating Scale-CBRS) ölçekleridir. EDDÖ ve ÇDDÖ'nün ilgili alan yazında (araştırmalarda, uygulamalarda ve projelerde) yıllardır kullanılan ebeveyn ve çocuk etkileşimsel davranışlarını değerlendirme araçları oldukları görülmektedir (Örn., Chiarello, Huntington ve Bundy, 2006; Coolahan, McWayne, Fantuzzo ve Grim, 2002; Fewell ve Deutscher, 2002; Kim ve Kwak, 2006; Kim ve Mahoney, 2004, 2005; Kim, Sung ve Hyunn, 2000; Mahoney, 1992; Mahoney ve Bella, 1998; Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker, ve Wheeden, 1998; Mahoney, Kim ve Lin, 2007; Mahoney ve McDonald, 2004; Mahoney, Powell ve Finger, 1986; Mahoney ve Powell, 1988; Mahoney ve Wheeden, 1999; Mahoney ve Perales, 2003, 2005; Mahoney, Perales, Wiggers ve Herman, 2006; Mahoney, ve Wheeden, 1999; Mahoney, Wheeden ve Perales, 2004; Masur ve Turner, 2001; Moore ve Saylor, 1998). Yapılan araştırmalar, EDDÖ ve ÇDDÖ'nün kodlayıcılar arası güvenilirliklerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte EDDÖ'nün ebeveyn davranışlarını değerlendiren diğer derecelendirme ölçekleri ile orta-yüksek korelasyona sahip olduğunu (Boyce, ve ark., 1995); çocukların gelişimsel özellikleri ile ilişkili ebeveyn ait davranışları yansıttığını (Mahoney ve ark., 1985) ortaya koymaktadır (Akt., Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker, ve Wheeden, 1998). ÇDDÖ de yer alan maddelerin ise, gelişimsel öğrenme süreçlerini yansıtan davranışlardan oluştuğu, çocukların davranışlarını yetişkin davranışlarından ayırdığı bulunmuştur (Mahoney ve Wheeden, 1999).

Ebeveyn-çocuk etkileşimini değerlendirmenin önemi, gerek gelişmiş ülkelerde ve gerekse Türkiye'de her yönüyle anlaşılırken, ebeveyn-çocuk etkileşimlerini değerlendirmede Uygun değerlendirme araçlarını bulmak ve kullanmak, gelişimsel geriliği ya da yetersizliği olan çocuklar ve aileleri ile çalışan uzmanlar için oldukça zor bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ebeveyn-çocuk etkileşimlerini değerlendirmeye yönelik geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış farklı değerlendirme araçları (örn., ebeveyn görüşüne dayalı değerlendirme, kontrol listelerine dayalı değerlendirme,

derecelendirme ölçeklerine dayalı değerlendirme, gözlem ve kodlamaya dayalı değerlendirme gibi) bulunmakta iken (Munson ve Odom, 1996) Türkiye'de ebeveyn-çocuk etkileşimine odaklı çalışmalar sınırlıdır (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Doğan, 1995; Erol, Şimşek ve Ertem, 1997; Küçükler, Ceber-Bakkaloğlu, ve Sucuoğlu, 2001; Maviş, 2004). Türkiye'de ebeveyn-çocuk etkileşimsel davranışlarını değerlendirmeye yönelik var olan araçlar ebeveyn ya da çocuğun gösterdiği davranışların sıklığını belirlemeye yönelik gözlem formlarından oluşmakta iken (Örn., Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Doğan, 1995; Erol, Şimşek ve Ertem, 1997; Küçükler, Ceber-Bakkaloğlu, ve Sucuoğlu, 2001; Maviş, 2004), ebeveyn-çocuk etkileşimlerini değerlendirecek ya da derecelendirecek geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış herhangi bir araca rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı, ebeveyn-çocuk etkileşimlerini, ebeveyn ve çocuk etkileşimsel davranışları açısından değerlendirmek amacıyla Mahoney (2008) tarafından geliştirilen Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ile Mahoney ve Wheeden (1999), tarafından geliştirilen Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği'nin (ÇDDÖ) Türkiye'ye uyarlama çalışmasını (geçerlik ve güvenilirlik) yapmaktır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 123 anne-çocuk çifti oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan çocukların 93'ü erkek, 30'u ise kızdır. Çocukların yaşları 18 ile 72 ay arasında değişirken (\bar{X} =49 ay, ss=11.9), annelerin yaşları ise 21 yıl ile 65 yıl arasında değişmektedir (\bar{X} =32 yıl, ss=6.3). Tablo 1'de de görüldüğü gibi çocukların 73'ü (51 erkek, 22 kız) İfade Edici Dilde Gerilik (İEDG), 14'ü (9 erkek, 5 kız) Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik (HZY), ve 36'sı (33 erkek, 3 kız) Otistik Bozukluk (OB) tanısı almış çocuklardır. Tablo 2'de görüldüğü gibi katılımcı annelerin 3'ü okuma-yazma bilmezken, 55'i ilköğretim, 32'si lise ve 33'ü üniversite düzeyinde eğitime sahiptirler.

Tablo 1.
Çocukların Cinsiyet ve Tanıları

	Tanı								
	İEDG*		HZY**		OB***		Toplam		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Cinsiyet	Erkek	51	69.90	9	64.20	33	91.60	93	75.60
	Kız	22	30.10	5	35.80	3	8.40	30	24.40
Toplam		73	100.00	14	100.00	36	100.00	123	100.00

*İEDG=İfade Edici Dilde Gerilik, **HZY=Hafif düzeyde Zihinsel Yetersizlik, ***OB=Otistik Bozukluk

Tablo 2.
Annelerin Eğitim Düzeyleri

Eğitim düzeyi	n	%
Okuma-yazma yok	3	2.44
İlköğretim	55	44.72
Lise	32	26.01
Üniversite	33	26.83
Toplam	123	100.00

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Bilgi Formu, EDDÖ ve ÇDDÖ, veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

Bilgi Formu. Katılımcıların demografik bilgilerinin kaydedildiği bilgi formu, araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Çocuk ve anneye ilişkin yaş, cinsiyet, tanı, eğitim düzeyi gibi değişkenlere ilişkin bilgiler bu forma kaydedilmiştir.

Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ). EDDÖ (Maternal Behavior Rating Scale-MBRS, Mahoney, 2008), ebeveynlerin çocukları ile etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. EDDÖ, 12 ebeveyn davranışını içermektedir. EDDÖ ile ilgili ilk çalışma Mahoney, Powell ve Finger (1985) tarafından zihinsel yetersizliği olan çocukların

annelerinin etkileşimsel davranışlarının niteliğini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır (Akt., Mahoney, Powell ve Finger, 1986). Bu çalışmada özellikle çocuk gelişimi alan yazınında rapor edilen ebeveyn davranış derecelendirme ölçekleri dikkate alınarak 18 maddelik 5'li Likert-tipi bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin puanlanması video kaydı alınan ebeveyn-çocuk etkileşimlerini kodlayan kodlayıcılar tarafından yapılmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik madde bazında ortalama % 98 bulunmuştur. İlk ölçekte yer alan maddelerin duygusal durum, ses tonu, duygusal ifade edici olma, keyif alma, kabullenme, sıcaklık, huzursuzluğa ilişkin yanıtlayıcı olma, isteklere ilişkin yanıtlayıcı olma, sosyal ipuçlarına ilişkin yanıtlayıcı olma, sözel yanıtlayıcı olma, gecikme, duyarlı olma, önerilerde bulunma, başarı odaklı

olma, etkileşim hızı ve etiketleme gibi maddeleri içerdiği gözlenmektedir.

Ölçeğin oluşturulan ilk formunda maddelerin kavramsal olarak benzerlik gösterdiğinin ya da örtüşüğünün farkına varan, Mahoney, Powell ve Finger (1986) daha sonra ölçeğin yapı geçerliğini faktör analizi ile inceleyerek ölçeğin yedi maddelik kısa formunu elde etmişlerdir. Yedi maddelik kısa formda keyif alma, çocuğun duygusal durumuna duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, uygun uyaran sunma, fiziksel uyarma, yönlendirici olma ve çocuğun ilgilerine duyarlı olma maddeleri yer almıştır. Faktör analizi ise ölçeğin iki alt ölçekten oluştuğunu ortaya koymuştur. *Çocuk odaklı olma* başlıklı birinci faktörde keyif alma, çocuğun duygusal durumuna duyarlı olma, yanıtlayıcı olma ve uygun uyaran sunma maddeleri yer alırken, *kontrol* başlıklı ikinci faktörde ise fiziksel uyarma, yönlendirici olma ve çocuğun ilgilerine duyarlı olma maddeleri yer almıştır.

Fewell ve Deutscher (2002), 543 düşük doğum ağırlıklı çocuğun alıcı dil puanının, annenin yanıtlayıcı olma ve yönlendirici olma davranışlarının çocukların sözel zeka ve okuma başarıları üzerinde yordayıcılığını araştırdıkları çalışmalarında EDDÖ'nün faktör yapısını da incelemişlerdir. Yapılan Faktör analizi sonucunda 12 maddelik EDDÖ'nün varyansın %64'ünü açıklayan iki alt faktöre sahip olduğu görülmüştür. İlk faktör *yanıtlayıcı olma* olarak adlandırılmış ve ifade edici olma, keyif alma, etkileşimde sıcak olma, duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, başarı odaklı olma, yaratıcı olma, sözel pekiştirici kullanma ve etkili olma maddelerini içermiştir. İkinci faktör ise *yönlendirici olma* olarak adlandırılmış yönlendirici olma ve etkileşim hızı maddelerini kapsamıştır. EDDÖ'nün diğer çalışmalarında olduğu gibi kayıt edilen etkileşim videoları, iki kodlayıcı tarafından izlenmiş ve kodlayıcılar arası güvenilirlik kodlayıcılar arası görüş birliği yüzdeliği ile hesaplanmıştır. Ortalama % 79 görüş birliği rapor edilmiştir.

Mahoney ve arkadaşları günümüze kadar EDDÖ maddelerini revize etmişlerdir. Son olarak (Mahoney, 2008) EDDÖ'de yer alan 12 maddenin 4 alt faktörde toplandığı bildirilmiştir. Buna göre *yanıtlayıcı olma* başlıklı birinci faktörde duyarlı

olma, yanıtlayıcı olma ve etkili olma, *duygusal ifade edici olma* başlıklı ikinci faktörde kabullenme, duygusal ifade edici olma, keyif alma, etkileşimde sıcak olma ve yaratıcı olma maddeleri yer almıştır. *Başarı odaklı olma* başlıklı üçüncü faktör başarı odaklı olma ve sözel pekiştirici kullanma maddelerini, *yönlendirici olma* başlıklı dördüncü faktör ise yönlendirici olma ve etkileşim hızı maddelerini kapsamıştır.

Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ). Çocukların temel (pivotal) ya da etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen ÇDDÖ'de toplam yedi madde yer almaktadır. ÇDDÖ'deki "devamlılık, dikkat ve katılım" maddeleri Meisles, Plunkett, Rolof, Pasick ve Stiefel, (1986) ve Egeland ve Sroufe'nin (1981) ölçeklerinden uyarlanarak geliştirilmiştir (Akt., Mahoney ve Wheeden, 1999). Bu maddeler çocuğun kendi kendine ya da nesnelere ile etkileşimini değerlendirmeye odaklanırken, Mahoney ve Wheeden (1999), bu üç maddeye "başlatma, işbirliği, ortak dikkat ve duygusal durum" maddelerini eklemişlerdir. Yeni eklenen bu dört madde ise çocuğun yetişkin ile etkileşimini değerlendirmeye odaklı maddelerdir. ÇDDÖ'de toplam olarak çocuğun etkileşimsel davranışlarını değerlendiren 5'li likert tipi yedi madde bulunmaktadır. Mahoney ve Wheeden (1999), yaptıkları çalışmada faktör analizi sonucu ÇDDÖ'nün hem tek boyutlu hem de iki alt ölçekten oluştuğunu rapor etmişlerdir. Ölçeğin "*dikkat*" başlıklı ilk alt boyutunda "*dikkat, devamlılık, katılım ve işbirliği*" maddeleri yer alırken, "*başlatma*" başlıklı ikinci alt boyutunda ise "*başlatma, ortak dikkat ve duygusal durum*" maddeleri yer almaktadır.

Orijinal EDDÖ ve ÇDDÖ'ye ilişkin veri toplama süreci. EDDÖ ve ÇDDÖ'nün uygulama sürecinde ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri 5-20 dakika arasında değişen sürelerde video kaydına alınmaktadır. Kayıt, ev ya da kurum ortamında doğal ortama benzer bir ortamda alınmaktadır. Örneğin kurumda alınan kayıtlarda ebeveyn ve çocukların yerde etkileşime girmelerine olanak sağlayacak bir halı bulunmaktadır. Halının yanında masa başı etkinlikleri için de çocuğun gelişimine uygun masa ile çocuk ve ebeveyn için sandalye yer almaktadır. Çocukların gelişimine uygun

oyuncaklar ortamda bulundurulurken, ebeveynden çocuğu ile doğal oyun bağlamında nasıl etkileşime giriyorsa öyle etkileşime girmesi istenmektedir. Etkileşime hiçbir şekilde müdahale edilmemekte, yönlendirmeler yapılmamaktadır. Kayıtların analizinde genellikle iki kodlayıcı yer almaktadır. Kodlayıcılar EDDÖ ve ÇDDÖ'ye ilişkin eğitim sürecinden geçirilmekte ve süreç sonunda %80-%90 uzlaşma sağlandıktan sonra asıl kodlamaya geçilmektedir. Kodlayıcılardan biri ana kodlayıcı olurken, ikinci kodlayıcı kayıtların en az % 20'si olmak üzere belli sayıda kaydı kodlayıcılar arası güvenirligi test etmek için kodlamaktadır. Kodlayıcılar arası güvenirlige ise uzlaşma (görüş birliği) yüzdesi ya da kodlayıcılar arası korelasyon katsayıları ile bakılmaktadır. Ölçeklerdeki maddeler likert-tipi beşli (1-5) bir derecelendirme ile puanlanmaktadır. Her iki ölçekte yer alan çoğu madde için 1'den 5'e doğru puan etkileşimlerdeki niteliğin yüksek olduğunu gösterirken, EDDÖ'deki "başarı odaklı olma, yönlendirici olma ve etkileşim hızı" maddeleri için 3 puan niteliğin yüksek olduğuna vurgu yapmaktadır.

Veri Toplama Süreci

Çalışma grubunun oluşturulması. Veri toplama sürecinde çocuklar için; a) 72 aydan büyük olmamak, b) tanı almış olmak, c) hafif düzeyde gelişimsel yetersizliğe sahip (Hafif düzeyde Zihinsel Yetersizlik ya da Otistik Bozukluk) olmak ya da herhangi bir sendromdan bağımsız İEDG özelliği göstermek ve anneler için; a) hafif düzeyde gelişimsel yetersizliğe sahip (Hafif düzeyde Zihinsel Yetersizlik ya da Otistik Bozukluk) ya da herhangi bir sendromdan bağımsız İEDG özelliği gösteren 72 aydan küçük bir çocuğa sahip olmak, b) çalışmaya katılmaya gönüllü olmak, c) çalışmaya katılmak için izin belgesini imzalamak önkoşulları temel alınmıştır. Bu koşullara uygun çalışma grubuna ulaşmak için Anadolu Üniversitesi Dil ve Konuşma Bozuklukları Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİLKOM) ve Eskişehir ilinde yetersizliği olan çocukların eğitsel tanılama ve eğitim sürecinden sorumlu, ildeki yetersizlik tanısı olan çocuk ve ailelerinin bilgilerine sahip olan, Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Eskişehir Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) gibi iki temel katılımcı bulma kaynağına başvurulmuştur.

Çalışma grubunun oluşturulmasında öncelikle Anadolu Üniversitesi Dil ve Konuşma Bozuklukları Merkezi'nde İEDG tanısı almış çocuklara ve ailelerine ulaşılmaya çalışılmış, ulaşılan annelerden yukarıdaki önkoşullara uyan toplam 73 anne-çocuk çifti çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışma grubunu arttırmak ve diğer yetersizlik gruplarına da ulaşmak için RAM'a başvurularak merkezdeki kayıtlar incelenmiştir. Kayıtlardan HZY ve OB olan 72 aydan küçük çocuklara ve annelerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan anne-çocuk çiftlerinden toplam 14 HZY ve 36 OB anne-çocuk çifti çalışmaya katılım koşullarını karşılamış ve çalışma grubuna alınmıştır. Genel olarak hafif derecede zihinsel yetersizliklerin, çocuk okula başladığı zaman kendini akademik becerilerde göstermesiyle birlikte, bu yetersizliği gösteren çocuklar 6-7 yaşlarında tanılama sürecine dahil olabilmektedirler. Araştırmanın örneklem grubunun 72 ay ile sınırlı olduğu düşünülecek olursa bu durum HZY tanısı alan çocuklarının sayısının 14 ile sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Etkileşim kayıtlarının alınması. Çalışma grubuna alınan anne-çocuk çiftlerinin etkileşimleri, ortalama 15 dakika (ranj 10-20 dakika) video kaydına alınmıştır. Kayıtlar DİLKOM ve RAM da bağımsız bir odada (3x3 metrekare) gerçekleştirilmiştir. Etkileşimlerin yerde de gerçekleştirilmesine olanak vermek için odanın tabanı halı ile kaplanmıştır. Odada ayrıca anne-çocuk çiftinin masa başı etkileşimine olanak vermek için çocukların fiziksel özelliğine uygun bir masa ve iki sandalye bulundurulmuştur. Çocukların gelişimine uygun oyuncaklar, ortamda iki uzun sehpanın üzerinde bulundurulmuştur. Anne-çocuk etkileşimlerinin gerçekleştirilmesi için standart bir oyuncak seti kullanılmıştır. Bu sette temel olarak çocukların gelişim seviyesine uygun bol resimli kitaplar, pastel boya ve resim kağıtları, el becerilerine yönelik takmalı- çıkarmalı oyuncaklar (yap-bozlar, halka oyuncakları, bloklar, legolar, kovalar), sesli arabalar, bebekler, kuklalar, hayvan maketleri, mutfak araç-gereçleri ve telefon bulundurulmuştur. Bu set oluşturulurken çocukların küçük kas, el-göz koordinasyonu ile ilgili gelişim seviyeleri dikkate alınmış ve setin sembolik oyuna ve karşılıklı etkileşime olanak verecek oyuncaklardan oluşmasına dikkat edilmiştir.

Annelere kayıt öncesi evde çocukları ile nasıl oynuyorlarsa aynen öyle oynamaları söylenmiştir. Kayıt başlamadan önce ve kayıtlar sırasında etkileşimlere ya da anne ve çocuğa hiçbir şekilde müdahalede bulunulmamıştır.

Veri Analizi Süreci

Etkileşim kayıtlarının kodlanması ve kodlayıcılar arası güvenilirlik. Etkileşim kayıtları, iki kodlayıcı tarafından EDDÖ ve ÇDDÖ Türkçe versiyonları kullanılarak kodlanmıştır. EDDÖ ve ÇDDÖ'nün bulgular kısmında açıklanan yapı, kavram ve çeviri geçerliği sağlandıktan sonra elde edilen Türkçe versiyonu kodlamada kullanılmıştır. Anne-çocuk etkileşim kayıtlarının kodlanmasına geçilmeden önce EDDÖ ve ÇDDÖ'ye ilişkin yapılan çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmadaki kodlayıcı bir eğitim sürecinden geçmiştir. Çalışmada, bu çalışmanın üçüncü yazarı EDDÖ ve ÇDDÖ ile ilgili ABD'de bilgi ve deneyim sahibi olan (ikinci kodlayıcı), çalışmanın birinci yazarına (ana kodlayıcı) EDDÖ ve ÇDDÖ'nün kodlanmasına ilişkin eğitim vermiştir. Bu eğitim süresince, çalışmaya dahil edilmeyen anne ya da baba ve farklı yetersizliklere sahip çocukların etkileşim videoları kullanılmıştır. EDDÖ ve ÇDDÖ'nün eğitim sürecinde kodlayıcılar arasında %80 görüş birliği sağlandığı zaman ana kodlayıcı kayıtların tümünü kodlamaya başlamıştır. İkinci kodlayıcı ise kayıtların % 25'ini kodlamıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirliğe “Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı X 100” formülü (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997) ile bakılmıştır. Özgün EDDÖ ve ÇDDÖ çalışmalarında olduğu gibi görüş birliğinin % 80'in altında olduğu durumlarda kayıtlar iki kodlayıcı tarafından birlikte izlenmiş ve uzlaşılabilen maddelerde görüş birliği sağlanmıştır. EDDÖ için kodlayıcılar arası güvenilirlik % 80 (ranj % 70-95), ÇDDÖ için ise % 90 (ranj % 85-95) bulunmuştur.

Bulgular

EDDÖ'nün Geçerlik Bulguları

EDDÖ'nün içerik geçerliği. EDDÖ'nün kapsam ya da içerik geçerliğinde Şencan'ın(2005) başka dilden uyarlanan ölçeklerde yapılmasını önerdiği “yapı, kavram ve dil eşitliğinin sağlanması” çalışmasına yer verilmiştir. EDDÖ'nün

Türkçe'ye çevirisi için alanda (Özel eğitim, dil ve konuşma bozukluğu ya da psikoloji) uzman olan ve İngilizce bilen altı yargıcının görüşlerine başvurulmuştur. EDDÖ'nün İngilizce'den Türkçe'ye çevirisi yapılmış ve yargıcılardan kavram ve dilsel uyarlamaya ilişkin gelen görüşler incelenerek ortak bir metin oluşturulmuştur. Daha sonra bu form hem İngilizcede yetkin hem de ilgili alanda uzman bir kişi tarafından tekrar İngilizceye çevrilerek özgün ifadeler ile karşılaştırılmıştır. İki form arasında fark gösteren maddelerin Türkçesi yeniden gözden geçirilerek gerekli düzeltmeler yapılmış ve EDDÖ'nün yapı, kavram ve dil açısından son hali elde edilmiştir.

EDDÖ'nün yapı geçerliği. EDDÖ'nün yapı geçerliğine Açımlayıcı/Keşfedici Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis) ve faktörleşme tekniği olarak ise Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) ile bakılmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizine başlamadan önce ilk aşamada EDDÖ ile ilgili toplanan verilerin faktör analizi yapmak için uygunluğuna bakılmıştır. Uygunluk açısından ilk olarak ele alınan konuların başında faktör analizi yapmak için gerekli olan katılımcı (veri) sayısı gelmektedir. Faktör analizi yapmak için gerekli olan katılımcı sayısı ile ilgili alan yazında değişik önerilere rastlanmaktadır. Örneğin, Thompson (2008), ölçekteki madde (değişken) başına 10 ile 20 arası katılımcı önermektedir. Nunally (1978) ise faktör analizi yapabilmek için ölçekte yer alan her bir madde için 10 katılımcının yeterli olduğunu savunurken, Tabachnick ve Fidell (1996), her madde için 5 katılımcının yeterli olacağı görüşünü belirtmektedirler (Akt., Pallant, 2003). Şencan (2005), yöntemcilerin örneklem büyüklüğü için değişik kurallar önerdiklerini vurgulamaktadır. Şencan (2005), bu kurallardan birinin 10 kuralı olduğunu belirtmekte ve bu kurala göre değişken başına en az 10 katılımcının bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Şencan (2005)'a göre, alan yazındaki bir diğer kural ise 100 kuralıdır. Bu kurala göre ise değişken başına en az 5 katılımcı olmalı ya da en az 100 kişiye ulaşılmalıdır. MacCallum, Widaman, Zhang ve Hong (1999) ise ölçekteki maddelerin ortak varyansları (communalities) eğer .60 ve üzerinde ise 60 katılımcının bile faktör analizi yapmak için yeterli

olacağını, ölçekteki maddelerin ortak varyansları eğer .50 civarında ise 100-200 arasında katılımcının faktör analizi yapmak için yeterli olacağını vurgulamaktadırlar (Akt., Thompson, 2008). Bu çalışmada EDDÖ'nün maddelerin ortak varyanslarının .60'ın üzerinde olması ve 10 kuralına uygun katılımcı sayısının olması nedeniyle (12 maddeX10=120 katılımcı) 123 katılımcı ile katılımcı sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğu düşünülmektedir.

Açımlayıcı faktör analizini yapmadan önce ölçeğin faktör yapılarının incelenmesi için maddelerin uygunluğuna maddeler arasında kısmi korelasyonun ve korelasyon matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığına da bakılmıştır. Ayrıca, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity Testi ile de verilerin uygunluğu incelenmiştir. Korelasyon matrisi sonuçları çoğu maddenin .30'un üzerinde faktör yüküne sahip olduğunu göstermektedir. KMO değerinin ise, .83 ve Barlett Testi'nin de anlamlı olduğu görülmektedir (Ki-kare=905,121, df=66, p=.00, p<.05). Verilerin faktör yapısının faktör analizi ile değerlendirilmesi için ilgili alan yazında maddelerin faktör yüklerinin en az .30, KMO değerinin .60'ın üzerinde olması ve Barlett Sphericity Testi'nin ise .05'ten küçük olması yani anlamlı bulunması önerilmektedir (Büyüköztürk, 2003; Pallant, 2003). Dolayısıyla bu sonuçlar verilerin faktör analizi yapmak için uygun olduğunu desteklemektedir.

EDDÖ'nün yapı geçerliğini ve faktör yapısını belirlemek amacıyla Açımlayıcı/Keşfedici Faktör Analizi, (Exploratory Factor Analysis), faktörleşme tekniği olarak da Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) seçilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için, Kaiser normalleşmesine göre özdeğeri (eigenvalue)

1.00'in üzerinde olan faktörler ölçüt alınmıştır (Pallant, 2003). Maddelere ilişkin ortak varyansların .61 ile .83 arasında değiştiği gözlenmektedir. Temel Bileşenler Analizi sonucu elde edilen toplam varyans incelendiğinde ise, özdeğeri 1.00 üzerinde olan ve toplam varyansın % 73.40'ini açıklayan 3 faktör elde edilmiştir. Bulgular birinci faktörün 5.37 özdeğere sahip olduğunu ve bu faktörün toplam varyansın % 44.74'ini açıkladığını, ikinci faktörün 2.11 özdeğere sahip olduğunu ve toplam varyansın % 17.59'sini açıkladığını ve üçüncü ve son faktörün ise 1.33 özdeğere sahip olduğunu ve bu faktörün de toplam varyansın % 11.07'ini açıkladığını göstermektedir.

Özdeğer ölçütünün yanında, faktör yapısına karar vermede bir diğer yol olarak Çizgi Grafiği'nden (Scree Plot) yararlanılmıştır. Çizgi Grafiği incelendiğinde kırılma noktasının üçüncü faktörden sonra geldiği görülmüş yani üçüncü faktörden sonra ivmeli bir düşüşün gözlemlendiği daha sonraki faktörlerde ise grafiğin genel gidişinin yatay olduğu gözlenmektedir. Hem özdeğer hem de çizgi grafiği sonuçları, EDDÖ'nün üç faktörlü bir yapıya sahip olduğunu destekler niteliktedir. Dolayısı ile üç faktörlü bir yapı ile faktör analizi çalışmasına devam edilmeye karar verilmiştir. Üç faktörün incelenmesi Varimax Rotasyonu ile yapılmıştır. Yapılan Varimax Rotasyonu ile Dönüştürülmüş Faktör Matrisi'nde (Rotated Component Matrix) EDDÖ'nün 1-4. maddelerinin birinci faktörde yük değerlerinin .61 ile .89 arasında değiştiği, 5-9. maddelerin ikinci faktörde yük değerlerinin .67 ile .85 arasında değiştiği ve 10-12. maddelerin üçüncü faktörde yük değerlerinin .61 ile .83 arasında değiştiği görülmektedir. EDDÖ'nün üç alt boyutunda yer alan toplam on iki maddenin de faktör yüklerinin oldukça yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3.
EDDÖ Dönüştürülmüş Faktör Matrisi

	EDDÖ Faktörleri ve Yük Değerleri		
	1.Faktör	2. Faktör	3. Faktör
	Duyarlı –Yanıtlayıcı Olma	Duygusal İfade Edici Olma	Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma
Duyarlı olma	.89		
Yanıtlayıcı olma	.83		
Etkili olma	.72		
Yaratıcı olma	.61		
Sıcak olma		.85	
Keyif alma		.76	
Sözel pekiştireç kullanma		.76	
Kabullenme		.71	
Duygusal ifade edici olma		.67	
Başarı odaklı olma			.83
Etkileşim hızı			.76
Yönlendirici olma			.61

EDDÖ döndürme sonrası açıklanan toplam varyans incelendiğinde ise, üç faktörün toplam varyansın % 73.40'ını açıkladığı görülmekte iken, 1-4. maddeleri içeren birinci faktör açıklanan varyansın % 28.75'ini, 5-9. maddeleri içeren ikinci

faktör açıklanan varyansın % 28.10'ini ve 10-12. maddeleri içeren üçüncü faktörün açıklanan varyansın % 16.55'ini açıkladığı görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4.
EDDÖ Döndürme Sonrası Açıklanan Toplam Varyans

Faktör	Toplam Açıklanan Varyans		
	Toplam	Yük Değerleri Karesi Rotasyon Toplamları (Rotation Sums of Squared Loadings)	
		Varyansın %	Toplam %
1(Duyarlı –Yanıtlayıcı Olma)	3.45	28.75	28.75
2 (Duygusal İfade Edici Olma)	3.37	28.10	56.85
3 (Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma)	1.99	16.55	73.40

Özetle EDDÖ, “duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, etkili olma ve yaratıcı olma” maddelerini içeren “Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma” başlıklı, “sıcak olma, keyif alma, sözel pekiştirme kullanma, kabullenme ve duygusal ifade edici olma” maddelerini içeren “Duygusal İfade Edici Olma” başlıklı ve “başarı odaklı olma, yönlendirici olma ve etkileşim hızı” maddelerini içeren “Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma” başlıklı toplam 3 alt ölçekten oluşmaktadır. Faktörlere maddelerin içerikleri dikkate alınarak isim verilmeye çalışılmıştır.

Madde analizi bulguları. EDDÖ'nün geçerliğine madde-toplam korelasyonu incelenerek ve faktörlerin toplam puanlarına göre oluşturulan alt %27 ve üst %27'lik grupların madde ortalama puanları arasındaki farkların ilişkisiz t-testi kullanılarak sınanması ile de bakılmıştır (Büyüköztürk, 2003). Madde-toplam korelasyonu test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam

puanı arasındaki ilişkiyi açıklarken, madde-toplam korelasyonun pozitif olması maddelerin benzer davranışları örneklediğini gösterir. Genel olarak madde-toplam korelasyonu .30 ve daha yüksek olan maddelerin ayırıcılığına de yüksek olduğu bildirilmektedir (Büyüköztürk, 2003). Testin toplam puanlarına göre oluşturulan alt %27 ve üst %27'lik grupların madde ortalama puanları arasındaki farkların ilişkisiz t-testi kullanılarak sınanması, madde analizi kapsamında başvurulan bir başka yöntemdir (Büyüköztürk, 2003). Tablo 5'de de görülebileceği gibi EDDÖ madde analizi sonuçları incelendiğinde alt faktörlerde yer alan tüm maddeler için madde-toplam korelasyonların .37 ile .86 arasında değiştiği ve t-değerlerinin anlamlı ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla EDDÖ'nün geçerliğine ilişkin yapılan madde analizi bulguları da EDDÖ'nün geçerliğini destekler niteliktedir.

Tablo 5.
EDDÖ Madde Analizi Sonuçları

Madde adı	Madde-Toplam Korelasyonu*	t (Alt%27-Üst%27)**
Faktör 1 (Duyarlı –Yanıtlayıcı Olma)		
Duyarlı olma	.68	-15.30***
Yaratıcı olma	.64	-9.91***
Etkili olma	.73	-15.80***
Yanıtlayıcı olma	.86	-26.75***
Faktör 2 (Duygusal İfade Edici Olma)		
Sıcak olma	.84	-21.75***
Sözel pekiştirme kullanma	.49	-7.89***
Duygusal ifade edici olma	.50	-10.68***
Keyif alma	.73	-9.73***
Kabullenme	.72	-9.72***
Faktör 3 (Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma)		
Etkileşim hızı	.47	-7.45***
Yönlendirici olma	.37	-8.41***
Başarı odaklı olma	.48	-18.51***

*n=123, **n1=n2=33, ***p<.001

EDDÖ'nün Güvenirlik Bulguları

İç tutarlılık bulguları. EDDÖ'nün üç faktöründe yer alan maddelerin her faktördeki ölçmenin bütünüyle ne kadar tutarlı olduğunu yani iç tutarlılığı alfa (Cronbach Alpha) katsayısı ile hesaplanmıştır. Ölçeğin birinci faktörünü oluşturan “Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma” boyutunun .86, ikinci faktörünü oluşturan “Duygusal İfade Edici Olma” boyutunun .87, “Başarı odaklı-Yönlendirici Olma” olarak kavramsallaştırılan üçüncü boyutunun ise .61 alfa katsayısına sahip olduğu görülmüştür. Cronbach Alpha katsayısı olarak .70 kabul edilebilir bir değer iken, ölçeğin üçüncü boyutunun alfa değeri istenilen değerden düşük bulunmuştur. Pallant (2003), madde sayısı az olan ölçeklerde alfanın .70 altında çıkabileceğini ve böyle durumlarda maddeler arası korelasyonu rapor etmek gerektiğini vurgulamaktadır. Briggs ve Cheek'e (1986) göre, maddeler arası korelasyon katsayılarının ise .20 ile .40 arasında olması önerilmektedir (Akt., Pallant, 2003). Yapılan analiz sonucu “Başarı odaklı-Yönlendirici Olma” boyutunda yer alan üç maddenin maddeler arası korelasyon değerlerinin .29 ile .46 arasında değiştiği görülmüştür. Bu bulgu, bu boyutun da güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

ÇDDÖ'nün Geçerlik Bulguları

ÇDDÖ'nün içerik geçerliği. ÇDDÖ'nün Türkçe'ye uyarlama çalışması olduğu için ÇDDÖ'nün kapsam ya da içerik geçerliğine Şencan'ın (2005) başka dilden uyarlanan ölçeklerde yapılmasını önerdiği “yapı, kavram ve dil eşitliğinin sağlanması” çalışmasına yer verilmiştir. ÇDDÖ'nün Türkçe'ye çevirisi için alanda uzman olan ve İngilizce bilen 6 yargıcının görüşlerine başvurulmuştur. ÇDDÖ'nün İngilizce'den Türkçe'ye çevirisi yapılmış ve yargıcılardan kavram ve dilsel uyarlamaya ilişkin gelen görüşler incelenerek ortak bir metin oluşturulmuştur. Daha sonra bu form hem İngilizce'de yetkin hem de ilgili alanda uzman bir kişi tarafından tekrar İngilizceye çevrilerek özgün ifadeler ile karşılaştırılmıştır. İki form arasında fark gösteren maddelerin Türkçesi yeniden gözden geçirilerek gerekli düzeltmeler yapılmış ve ölçeğin yapı, kavram ve dil açısından son hali elde edilmiştir.

ÇDDÖ'nün yapı geçerliği. ÇDDÖ'nün yapı geçerliğine Açımlayıcı/Keşfedici (Exploratory) Faktör Analizi ile bakılmıştır. Bu çalışmada ÇDDÖ'nün maddelerin ortak varyanslarının (communalities) .71'in üzerinde olması ve 10 kuralına uygun olarak daha fazla katılımcı sayısının olması nedeniyle (7 madde x 10 = 70 katılımcı) 123 katılımcı sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğu düşünülmektedir.

Açımlayıcı faktör analizini yapmadan önce ölçeğin faktör yapılarının incelenmesi için maddelerin uygunluğuna maddeler arasında kısmi korelasyonun ve korelasyon matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığına bakılmıştır. Ayrıca, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity Testi ile de verilerin uygunluğu incelenmiştir. Korelasyon matrisi sonuçları çoğu maddenin .30'un üzerinde faktör yüküne sahip olduğunu göstermektedir. Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett's Test Sonuçları incelendiğinde ise, KMO değerinin .82 ve Barlett Testi'nin de anlamlı olduğu görülmektedir (Ki-kare=660.24, df=21, p=.00, p<.05).

ÇDDÖ'nün yapı geçerliğini ve faktör yapısını belirlemek amacıyla Açımlayıcı/Keşfedici Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis), faktörleşme tekniği olarak da Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) seçilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için, Kaiser normalleştirilmesine göre özdeğeri (eigenvalue) 1.00'in üzerinde olan faktörler ölçüt alınmıştır (Pallant, 2003). ÇDDÖ ortak varyans (communalities) analiz sonuçları incelendiğinde maddelere ilişkin ortak varyansların .72 ile .88 arasında değiştiği gözlenmektedir. Temel Bileşenler Analizi sonucu elde edilen toplam varyansın açıklandığı ÇDDÖ açıklanan toplam varyans incelendiğinde, özdeğeri 1.00 üzerinde olan ve toplam varyansın % 78.86'ını açıklayan 2 faktör elde edilmiştir. Bulgular birinci faktörün 4.42 özdeğere sahip olduğunu ve toplam varyansın % 63.10'ini açıkladığını, ikinci faktörün 1.10 özdeğere sahip olduğunu ve toplam varyansın % 15.76'sini açıkladığını göstermektedir.

Özdeğer ölçütünün yanında, faktör yapısına karar vermede bir diğer yol olarak Çizgi Grafiği'nden (Scree Plot) yararlanılmıştır. Çizgi

Grafiği incelendiğinde kırılma noktasının ikinci faktörden sonra geldiği görülmüş yani üçüncü faktörden sonra ivmeli bir düşüşün gözlemlendiği daha sonraki faktörlerde ise grafiğin genel gidişinin yatay olduğu görülmektedir. Hem özdeğer hem de çizgi grafiği sonuçları, ÇDDÖ'nün iki faktörlü bir yapıya sahip olduğunu destekler niteliktedir. Dolayısı ile iki faktörlü bir yapıyla faktör analizi çalışmasına devam edilmeye karar verilmiştir. İki faktörün incelenmesi Varimax Rotasyonu ile yapılmıştır. Varimax Rotasyonu sonucu, ÇDDÖ

dönüştürülmüş faktör matrisinde Dönüştürülmüş Faktör Matrisi incelendiğinde ÇDDÖ'nün 1-4. maddelerinin birinci faktörde yük değerlerinin .76 ile .87 arasında değiştiği, 5-7. maddelerin ikinci faktörde yük değerlerinin .65 ile .93 arasında değiştiği görülmektedir. ÇDDÖ'nün iki alt boyutunda yer alan toplam yedi maddenin de faktör yüklerinin oldukça yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 6).

Tablo 6.
ÇDDÖ Dönüştürülmüş Faktör Matrisi

		EDDÖ Faktörleri ve Yük Değerleri	
		Faktör 1 (Dikkat)	Faktör 2 (Başlatma)
1.	İşbirliği	.87	
2.	Dikkat	.87	
3.	Devamlılık	.82	
4.	Katılım	.76	
5.	Etkileşim Başlatma		.93
6.	Ortak Dikkat		.66
7.	Duygusal Durum		.65

ÇDDÖ döndürme sonrası açıklanan toplam varyans incelendiğinde, iki faktörün toplam varyansın % 78.86'nı açıkladığı görülmekte iken, 1-4. maddeleri içeren birinci faktörün açıklanan

varyansın % 63.10'unu, 5-7. maddeleri içeren ikinci faktörün açıklanan varyansın % 15.76'sını açıkladığı görülmektedir (Tablo 7).

Tablo 7.
ÇDDÖ Döndürme Sonrası Açıklanan Toplam Varyans

	Toplam	Varyansın %	Toplam %
Dikkat	4.42	63.10	63.10
Başlatma	1.10	15.76	78.86

Özetle ÇDDÖ, “işbirliği, dikkat, devamlılık ve katılım” maddelerini içeren “Dikkat” başlıklı ve “etkileşim başlatma, ortak dikkat ve duygusal durum” maddelerini içeren “Başlatma” başlıklı toplam iki alt ölçekten oluşmaktadır. Faktörlere maddelerin içerikleri dikkate alınarak isim verilmeye çalışılmıştır. Ölçek aynı zamanda tek faktörlüdür. Maddelerin döndürülme öncesindeki birinci faktör yük değerlerinin yüksek olması ve tek başına açıkladığı varyansın yüksek olması (63.10) ölçeğin genel bir faktöre de sahip olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2003), Bu nedenle ÇDDÖ’nün iki faktörlü olmasının yanı sıra tek faktörlü de kullanılması uygun görülmektedir.

Madde analizi bulguları. ÇDDÖ’nün geçerliğine madde-toplam korelasyonu incelenerek ve faktörlerin toplam puanlarına göre oluşturulan alt %27 ve üst %27’lik grupların madde ortalama puanları arasındaki farkların ilişkisiz t-testi kullanılarak sınanması ile de bakılmıştır. ÇDDÖ madde analizi sonuçları incelendiğinde (Tablo 8) alt faktörlerde yer alan tüm maddeler için madde-toplam korelasyonların .52 ile .89 arasında değiştiği, madde-toplam korelasyonlarının istenenden daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Tablo 8’de, ÇDDÖ madde analizi sonuçları incelendiğine t-değerlerinin anlamlı ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu bulgu da ÇDDÖ’nün geçerliğini destekler niteliktedir.

Tablo 8.
ÇDDÖ Madde Analizi Sonuçları

Alt Ölçek ve Madde Adı	Madde-Toplam Korelasyonu*	t (Alt%27-Üst%27)**
Faktör 1 (Dikkat)		
Dikkat	.89	-6.73***
Devamlılık	.82	-6.55***
Katılım	.83	-12.16***
İşbirliği	.64	-4.96***
Faktör 2 (Başlatma)		
Duygusal Durum	.69	-14.96***
Etkileşim Başlatma	.72	-9.34***
Ortak Dikkat	.52	-21.69***

* $n=123$, ** $n_1=n_2=33$, *** $p < .001$

ÇDDÖ’nün Güvenirlik Bulguları

İç tutarlılık bulguları. ÇDDÖ’nün iki faktöründe yer alan maddelerin her faktördeki ölçmenin bütünüyle ne kadar tutarlı olduğunu yani iç tutarlılığı Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmıştır. Ölçeğin birinci faktörünü oluşturan “Dikkat” boyutunun .79 alfa iç tutarlılık katsayısına sahip olduğu görülmüştür. Ölçeğin ikinci faktörünü oluşturan “Başlatma” boyutunun alfa iç tutarlılık katsayısı .91’dir. Tek boyutlu bir ölçek olarak

ÇDDÖ’nün iç tutarlılık katsayısı ise .90 bulunmuştur.

Tartışma

Bu çalışmanın amacı, ebeveyn-çocuk etkileşimlerini ebeveyn ve çocuk etkileşimsel davranışları açısından değerlendirmek amacıyla ABD’de geliştirilen Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ve Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği’nin (ÇDDÖ) uyarlama çalışmasını (geçerlik ve güvenilirlik) yapmaktır. Uyarlama çalışması sürecinde ölçeklerin

geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmış, ölçeklerin Türkçe versiyonundaki yapılar ortaya konmuştur. Bu bölümde elde edilen bulgular EDDÖ ve ÇDDÖ'ye ilişkin alan yazın bağlamında tartışılacaktır.

Çocuk gelişimi alan yazında rapor edilen ebeveyn davranış derecelendirme ölçekleri dikkate alınarak 18 maddelik EDDÖ'nün ilk versiyonu, Mahoney, Powell ve Finger (1985), tarafından zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin etkileşimsel davranışlarının niteliğini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin puanlanmasında video kaydı alınan ebeveyn-çocuk etkileşimleri kodlayıcılar tarafından kullanılmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik madde bazında ortalama % 98 bulunmuştur. İlk ölçekte yer alan maddelerin “duygusal durum, ses tonu, duygusal ifade edici olma, keyif alma, kabullenme, sıcaklık, huzursuzluğa ilişkin yanıtlayıcı olma, isteklere ilişkin yanıtlayıcı olma, sosyal ipuçlarına ilişkin yanıtlayıcı olma, sözel yanıtlayıcı olma, gecikme, duyarlı olma, önerilerde bulunma, başarı odaklı olma, etkileşim hızı ve etiketleme” gibi maddeleri içerdiği gözlenmektedir. İlk olarak oluşturulan ölçekte maddelerin kavramsal olarak örtüştüğü yani birbirine benzeyen maddeler ya da yapılar gözlemlendiğinden Mahoney, Powell ve Finger (1986) tarafından daha sonra ölçeğin yapı geçerliği faktör analizi ile incelenerek ölçeğin yedi maddelik kısa formu elde edilmiştir. Yedi maddelik kısa formda keyif alma, çocuğun duygusal durumuna duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, uygun uyaran sunma, fiziksel uyarma, yönlendirici olma ve çocuğun ilgilerine duyarlı olma maddeleri yer almıştır. Yapılan faktör analizinde ölçeğin ayrıca iki alt ölçekten oluştuğu bulunmuştur. “Çocuk odaklı olma” başlıklı birinci faktörde “keyif alma, çocuğun duygusal durumuna duyarlı olma, yanıtlayıcı olma ve uygun uyaran sunma” maddeleri yer alırken, “kontrol” başlıklı ikinci faktörde ise “fiziksel uyarma, yönlendirici olma ve çocuğun ilgilerine duyarlı olma” maddeleri yer almıştır. Bir başka çalışmada, Mahoney ve Powell (1988), 1986 yılında geliştirilen EDDÖ'yü revize etmişlerdir. “Keyif alma, duygusal ifade edici olma, sıcaklık, duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, başarı odaklı olma, yaratıcı olma, etkili olma, kabullenme ve yönlendirici olma” maddelerinin yer aldığı

orijinal ölçekteki 10 maddeye “etkileşim hızı ve sözel pekiştirici kullanma” maddelerini de ekleyerek EDDÖ'yü 12 maddelik bir ölçeğe dönüştürmüşlerdir. 1992 yılında EDDÖ'yü tekrar revize eden Mahoney günümüzdeki versiyon olan 12 maddelik EDDÖ'yü dört faktör altında toplamıştır. Buna göre “duyarlı olma” başlığı altında “duyarlı olma, yanıtlayıcı olma ve etkili olma” maddeleri yer alırken, “Duygusal ifade edici olma” başlığı altında ise “sıcaklık, yaratıcı olma, duygusal ifade edici olma, keyif alma ve kabullenme” yer almıştır. “Başarı odaklı olma” adlı üçüncü boyutta “başarı odaklı olma ve sözel pekiştirici kullanma” maddelerine yer verilmiş ve “yönlendirici olma” başlıklı dördüncü faktörde ise “yönlendirici olma ve etkileşim hızı” maddeleri yer almıştır.

2002 yılında ise Fewell ve Deutscher, çalışmalarında EDDÖ'nün faktör yapısını da incelemişlerdir. Yapılan Faktör analizi sonucunda 12 maddelik EDDÖ'nün varyansın % 64'ünü açıklayan iki alt faktöre sahip olduğu görülmüştür. İlk faktör “yanıtlayıcı olma” olarak adlandırılmış ve “ifade edici olma, keyif alma, sıcaklık, duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, başarı odaklı olma, yaratıcı olma, sözel pekiştirici kullanma ve etkili olma” maddelerini içermiştir. İkinci faktör ise “yönlendirici olma” olarak adlandırılmış “yönlendirici olma ve etkileşim hızı” maddelerini kapsamıştır. Kim ve Kwak (2006), EDDÖ Kore versiyonunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını 77 çocuk-anne çifti ile gerçekleştirmiştir. Yapılan Faktör analizi sonucu 4 alt faktörlü olan orijinal EDDÖ'nün, Kore versiyonunda 3 alt faktöre sahip olduğu bulunmuştur. Kore versiyonunda, “Yanıtlayıcı olma” başlıklı birinci faktörde “duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, kabullenme, keyif alma, sıcaklık ve sözel pekiştirici kullanma” yer alırken, “etkili olma” başlıklı ikinci alt faktörde “etkili olma, ifade edici olma, yaratıcı olma ve etkileşim hızı” yer almıştır. “Yönlendirici olma” başlıklı üçüncü faktör ise “başarı odaklı olma ve yönlendirici olma” maddelerini kapsamıştır.

Çalışmamızda ise 12 maddelik EDDÖ 3 alt faktörde toplanmıştır. EDDÖ'nün Türkçe versiyonu “Duyarlı olma, Yanıtlayıcı olma, Etkili olma ve Yaratıcı olma” maddelerini içeren “Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma” başlıklı, “Sıcak olmak, Keyif

alma, Sözel pekiştireç kullanma, Kabullenme ve Duygusal ifade edici olma” maddelerini içeren “Duygusal İfade Edici Olma” başlıklı ve “Başarı odaklı olma, Yönlendirici olma ve Etkileşim hızı” maddelerini içeren “Başarı odaklı-Yönlendirici

Olma” başlıklı toplam 3 alt ölçekten oluşmuştur. EDDÖ’nün faktör yapılarını araştıran çalışmaların bulguları Tablo 9’da özetlenmiştir.

Tablo 9.
EDDÖ’nün Farklı Çalışmalarda Elde Edilen Faktör Yapıları

Mahoney, Powell ve Finger (1986)	Mahoney (1992)	Fewell ve Deutscher (2002)	Kim ve Kwak (2006)	Diken (2009)
<u>Çocuk Odaklı</u>	<u>Duyarlı Olma</u>	<u>Yanıtlayıcı Olma</u>	<u>Yanıtlayıcı Olma</u>	<u>Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma</u>
1.Keyif alma	1.Duyarlı olma	1.İfade edici olma	1.Keyif alma	1.Duyarlı olma
2.Çocuğun duygusal durumuna duyarlı olma	2.Yanıtlayıcı olma	2.Keyif alma	2.Sıcaklık	2.Yanıtlayıcı olma
3.Yanıtlayıcı olma	3.Etkili olma	3.Sıcaklık	3.Duyarlı olma	3.Etkili olma
4.Uygun uyaran sunma		4.Duyarlı olma	4.Yanıtlayıcı olma	4.Yaratıcı olma
		5.Yanıtlayıcı olma	5.Sözel pekiştireç kullanma	
		6.Başarı odaklı olma	6.Kabullenme	
		7.Yaratıcı olma		
		8.Sözel pekiştireç kullanma		
		9.Etkili olma		
		10.Kabullenme		
<u>Kontrol</u>	<u>Duygusal İfade Edici Olma</u>	<u>Yönlendirici Olma</u>	<u>Etkili Olma</u>	<u>Duygusal İfade Edici Olma</u>
5.Fiziksel uyarma	4.Sıcaklık	11.Yönlendirici olma	7.İfade edici olma	5. Kabullenme
6.Yönlendirici olma	5.Yaratıcı olma	12.Etkileşim hızı	8.Yaratıcı olma	6.Keyif alma
7.Çocuğun ilgilerine duyarlı olma	6.Duygusal ifade edici olma		9.Etkili olma	7.Sözel pekiştireç kullanma
	7.Keyif alma		10.Etkileşim hızı	8. Sıcak olma
	8.Kabullenme			9.Duygusal ifade edici olma
	<u>Başarı Odaklı Olma</u>		<u>Yönlendirici Olma</u>	<u>Başarı odaklı-Yönlendirici Olma</u>
	9.Başarı odaklı olma		11.Yönlendirici olma	10.Başarı odaklı olma
	10.Sözel pekiştireç kullanma		12.Başarı odaklı olma	11. Yönlendirici olma
	<u>Yönlendirici Olma</u>			12. Etkileşim hızı
	11.Yönlendirici olma			
	12.Etkileşim hızı			

Tablo 9 incelendiğinde, Mahoney'in 1992'de revize ettiği ve dört faktörde topladığı 12 maddenin diğer çalışmalarda farklı faktör yapılarına sahip olabildiğini göstermektedir. EDDÖ'nün faktör yapılarının incelendiği çalışmalardaki örneklem özelliklerindeki farklılıkların, EDDÖ'nün bu çalışmalarda farklı yapılarda rapor edilmesine neden olabileceği düşünülmektedir. Çalışmamızda elde edilen 3 faktörlü EDDÖ yapısı, aslında Mahoney'in orijinal faktör yapısına yakın bir faktör yapısı sergilemektedir. Orijinal EDDÖ'deki "duyarlı olma" başlığı altındaki maddeler çalışmamızda da korunmuş olup, "yaratıcı olma" maddesi bu faktörün altında yer almıştır. Yaratıcı olan annelerin çocuğun ilgilerine duyarlı olan ve yanıt veren, ayrıca etkileşimi sürekli kılmaya çabalayan anneler olduğu göz önüne alındığında yaratıcı olma maddesinin bu faktörde yer almasının uygun olduğu düşünülebilir. Yaratıcı olma, çocuğun ilgisini sürdürmeye yönelik olup, yaratıcı anneler etkileşimi sürdürmek amacıyla devamlı olarak çocuğun durumu ve ihtiyaçları için tepkilerini çeşitlendirmektedir. Çocuğun ilgisini sürdürme çabası etkililik olarak nitelendirilebilirken; çocuğun durumuna ilişkin uygun ve sürekli tepkiler vermek de duyarlı olma ve yanıtlayıcı olma olarak nitelendirilebilmektedir. Dolayısıyla yaratıcı olan anne aynı zamanda çocuğunun ilgileri anlamaya çalışan, buna yönelik yorumlar yapan ve çocuğunu da bu etkileşimin içine katma çabası gösteren anne olmaktadır.

Çalışmamızda Mahoney'in (1992) orijinal faktör yapısında yer alan "duygusal ifade edici olma" başlıklı çoğu madde (dört madde) aynı faktör yapısında yer almıştır. Sadece "yaratıcı olma" maddesi bu çalışmada "Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma" diye adlandırılan birinci faktör altında ifade bulmuştur. "Sözel pekiştirme kullanma" maddesi ise "Duygusal ifade edici olma" başlıklı faktörde yer almıştır. "Sözel pekiştirme kullanma" maddesinin "Duygusal ifade edici olma" faktörünün altında yer almasının ise Türk annelerinin duygularını ifade etme şekli ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. "Duygusal ifade edici olma" faktörünün altında yer alan "sıcak olma, keyif alma, kabullenme ve duygusal ifade edici olma" maddelerinin her biri çocuğa ya da etkinliğe ilişkin annenin verdiği olumlu duygusal tepkileridir. Annelerin çocuklarına

afere, çok güzel vb. pekiştirmelerle aslında duygularını, kabullenmelerini ve şefkatlerini göstermeye çalıştıkları düşünülmektedir. Aynı zamanda çocuğunun mevcut durumunu kabullenen anne, çocuğu ile etkileşimden keyif alan ve bunu gösteren yani sıcak ve sözel pekiştirme veren anne olabilmektedir. Dolayısıyla sözel pekiştirme maddesinin sözünü ettiğimiz maddelerle aynı faktörde yer almasının doğal bir durum olduğu düşünülmektedir. Üçüncü faktörde ise "yönlendirici olma", "başarı odaklı olma" ve "etkileşim hızı" maddeleri yer almıştır. Diğer çalışmalara göre bu maddelerin bir arada aynı faktör yapısında bulunması anlamlı ve mantıklıdır. Bu maddeler aslında olumsuz maddelerdir. Yani nitelikli ebeveyn etkileşimsel davranışları ile ters orantılıdır. Bu maddelerden yüksek puan alan anneler aslında nitelikli etkileşime girmeyen anneler olarak adlandırılabilir. Bu anneler etkileşimin her anında çocuklarına bir şeyler öğretmek için baskı yapan, sürekli etkileşimleri kendi istekleri doğrultusunda yönlendiren ve dolayısıyla etkileşim hızları yüksek olan annelerdir.

Çalışmamızda EDDÖ'ye ilişkin yapılan geçerlik analizleri KMO değerinin .84 ve Barlett testinin de anlamlı olduğunu gösterirken, maddelerin ortak varyans değerlerinin .60 ile .82 arasında değiştiği bulunmuştur. EDDÖ'nün Türkçe versiyonundaki üç faktörün varyansın % 73.40'ını açıkladığı düşünüldüğünde, EDDÖ'nün geçerliğine ilişkin bulguların oldukça iyi psikometrik değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Güvenirlığe ilişkin bulgular da üç alt ölçeğin istenilen psikometrik değerleri yansıttığını işaret etmektedir. Özetle, bu bulgular EDDÖ'nün geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu ortaya koymaktadır.

ÇDDÖ'ye ilişkin çalışmamızda elde edilen faktör yapısı Mahoney ve Wheeden (1999) ve Kim ve Kwak (2006)'ın çalışmalarındaki faktör yapısı ile paralellik göstermektedir. Her üç çalışmada da ölçekte yer alan yedi madde aynı başlıklar altında iki alt faktörde aynı maddeleri kapsayacak şekilde yer almıştır. Bu çalışmada ÇDDÖ'nün yapı geçerliği bulguları KMO değerinin .82, Barlett testinin de anlamlı olduğunu gösterirken, iki faktörlü yapının varyansın % 78.86'sını açıkladığını göstermektedir. Güvenirlilik bulguları da ölçeğin ve alt boyutlarının oldukça yüksek güvenirlilik

katsayılarına sahip olduğunu göstermektedir. Özetle, ÇDDÖ'nün Türkçe versiyonunun oldukça iyi psikometrik değerlere sahip ve geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın bulgularının sınırlılıkları ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Sınırlılıklardan ilki katılımcı sayısı ve çeşitliliği ile ilgilidir. EDDÖ ve ÇDDÖ'nün daha fazla katılımcı sayısı ile normal gelişim gösteren ve farklı yetersizlik gruplarının dahil olduğu anne/baba-çocuk çiftleri ile çalışılması EDDÖ ve ÇDDÖ'nün ülkemizde kullanılabilirliğini destekleyeceği düşünülmektedir. Bir diğer sınırlılığın EDDÖ ve ÇDDÖ'nün yapı geçerliğine,

bu çalışmada ilk olarak kullanılması ve maddelerinin Türkçe'ye uyarlanması bakımından sadece Açımlayıcı Faktör Analizi ile bakılması tercih edilmiştir. EDDÖ ve ÇDDÖ'nün yapı geçerliğine Doğrulayıcı Faktör Analizi ile de bakılması önerilebilir. Bu sınırlılıklar ve öneriler ışığında, EDDÖ ve ÇDDÖ'nün geçerli ve güvenilir ölçekler oldukları, ülkemizde hem değerlendirme aşamasında hem de terapi ve eğitim programı hazırlarken kullanılacak, aynı zamanda yapılacak araştırma ve projelerde yararlanılabilecek iki ölçeğin alan yazına kazandırıldığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ceber-Bakkaloğlu, H. & Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne-bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 47-58.
- Chiarello, L. A., Huntington, A., & Bundy A. (2006). A comparison of motor behaviors, interaction, and playfulness during mother-child and father-child play with children with motor delay. *Physical ve Occupational Therapy in Pediatrics*, 26(1/2), 129-151.
- Coolahan, K., McWayne, C., Fantuzzo, J., & Grim, S. (2002). Validation of a multidimensional assessment of parenting styles for low-income African-American families with preschool children. *Early Childhood Research Quarterly*, 17, 356-373.
- Doğan, Ö. (1995) *Aile-merkezli erken eğitim programlarına devam eden işitme engelli çocuklarda anne-çocuk etkileşiminin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Erol N., Şimşek, Z. T. & Ertem, İ. (1997). Önleyici çalışmalar: Anne-baba-bebek ilişkisini güçlendirme ve çocuğun psikososyal gelişimini temel sağlık hizmetleri yoluyla destekleme projesi. N. Karancı (Ed.), *Farklılıkla yaşamak*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Fewell, R. R., & Deutscher, B. (2002). Contributions of receptive vocabulary and maternal style: variables to later verbal ability and reading in low-birth weight children. *Topics in Early Childhood Special Education*, 22(4), 181-190.
- Hancock, T.B., Kaiser, A.P. & Delaney, E.M. (2002). Teaching parents of preschoolers at high risk: strategies to support language and positive behavior. *Topics in Early Childhood Special Education*, 22(4), 191-212.
- Horodyski, M. A., & Gibbons, C. (2004). Rural low-income mothers' interactions with their young children. *Pediatric Nursing*, 30(4), 299-306.
- Kaiser, A. P., & Hancock, T. B. (2003). Teaching parents new skills to support their young children's development. *Infants and Young Children*, 16(1), 9-21.
- Kaiser, A.P., & Hemmeter, M.L. (1996). The effects of teaching parents to use responsive interaction strategies. *Topic in Early Childhood Special Education*, 16(3), 375.
- Kırcaali-İftar, G., & Tekin, E. (1997). *Tek denekli araştırma yöntemleri*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Kim, J. M., & Kwak, K. (2006). The validation study of parent-child interactive rating scale (K-MBRS ve K-CBRS) in early childhood. *The Korean Journal of Developmental Psychology*, 19(4), 73-89.
- Kim, J. M., & Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: Implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24(1), 31-38.
- Kim, J. M., & Mahoney, G. (2005). The effects of relationship focused intervention on Korean parents and their young children with disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 26(2), 117-130.
- Kim, J., Sung, O., & Hyunn, M. (2000). The validity of parent-child interaction rating scales (MBRS and CBRS). *Korean Journal of Clinical Psychology*, 19, 895-904.
- Küçüker, S., Ceber-Bakkaloğlu, H. & Sucuoğlu, B. (2001). Erken eğitim programına katılan gelişimsel geriliği olan çocuklar ve anne-babalarının etkileşim davranışlarındaki değişimin incelenmesi, *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1), 61-71.
- Mahoney, G. (1992). *The Maternal Behavior Rating Scale-Revised*. Yazarından elde edilebilir (Available from the author). Mandel School of Applied Social Sciences, Case Western Reserve University, Cleveland Ohio, USA.
- Mahoney, G. (2008). *The Maternal Behavior Rating Scale-Revised*. Yazarından elde edilebilir (Available from the author). Mandel School of Applied Social Sciences, Case Western Reserve University, Cleveland Ohio, USA

- Mahoney, G., & Bella, J. (1998). An examination of the effects of family-centered early intervention on child and family outcomes. *Topics in Early Childhood Special Education, 18*(2), 83-94.
- Mahoney, G., Boyce, G., Fewell, R., Spiker D., & Wheeden, C.A. (1998). The relationship of parent-child interaction to the effectiveness of early intervention services for at-risk children and children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education, 18*(1), 5-17.
- Mahoney, G. J., & Kim, J. M. ve Lin, C. S. (2007). The pivotal behavior model of developmental learning. *Infants and Young Children, 20*(4), 311-325.
- Mahoney, G., & MacDonald, J. (2004). *Responsive Teaching: Parent Mediated Developmental Intervention*. Cleveland, OH: Case Western Reserve University.
- Mahoney, G., & Perales, F. (2003). Using relationship-focused intervention to enhance the social-emotional functioning of young children with autism spectrum disorders. *Topics in Early Childhood Special Education, 23*(2), 77-89.
- Mahoney, G., & Perales, F. (2005). Relationship-focused intervention with children with Pervasive Developmental Disorders and other disabilities: A comparative study. *Developmental and Behavioral Pediatrics, 26*(2), 77-85.
- Mahoney, G., Perales, F. Wiggers, B., & Herman, B. (2006). Responsive teaching: Early intervention for children with Down syndrome and other disabilities. *Down Syndrome Research and Practice, 11*(1) 18-28.
- Mahoney, G., & Powell, A. (1988). Modifying parent-child interaction: Enhancing the development of handicapped children. *The Journal of Special Education, 22*(1), 82-96.
- Mahoney, G., Powell, A., & Finger, I. (1986). The maternal behavior rating scale. *Topics in Early Childhood Special Education, 6*, 44-56.
- Mahoney, G., & Wheeden, C.A. (1999). The effect of teacher style on interactive engagement of preschool-aged children with special learning needs. *Early Childhood Research Quarterly, 14*(1), 51-68.
- Mahoney, G., Wheeden, C.A., & Perales, F. (2004). Relationship of preschool special education outcomes to instructional practices and parent-child interaction. *Research in Developmental Disabilities, 25*(6), 539-558.
- Masur, E. F., & Turner, M. (2001). Stability and consistency in mothers' and infants' interactive styles. *Merill-Palmer Quarterly, 47*(1), 100-120.
- Maviş, İ. (2004). Türk anne-babaların çocuklarıyla etkileşim profili. A. Konrot (Ed.), *Özel Eğitimden Yansımalar 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*, 155-163.
- Moore, J. B., & Saylor, C. F. (1998). Parent-child interaction and developmental outcomes in medically fragile, high risk children. *Children's Health Care, 27*(2), 97-112.
- Munson, L. J., & Odom, S. L. (1996). Review of rating scales that measure parent-infant interaction. *Topics in Early Childhood Special Education, 16*(1), 1-25.
- Pallant, J. (2003). *SPSS Survival manual*. Buckingham: Open University Press.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin yayınevi.
- Thompson, B. (2008). *Exploratory and confirmatory factor analysis*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Topbaş, S. (2003). Dil gelişiminin sosyal temelleri. S. Topbaş (Ed.), *Çocukta dil ve kavram gelişimi (75-92)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ward, S. (1999). An investigation into the effectiveness of an early intervention method for delayed language development in young children. *International Journal of Language and Communication Disorders, 34* (3), 243-264.

Summary

Validity and Reliability of Turkish versions of Maternal Behavior Rating Scale and Child Behavior Rating Scale

Özlem Diken**

Anadolu University

Seyhun Topbaş***

Anadolu University

İbrahim H. Diken****

Anadolu University

Introduction

Parent-child interaction starts before the birth and continues after the birth has been a common research area for many researchers from interrelated disciplines such as child development, psychology, family studies, and special education. Many studies conducted in last 30 years on this issue have reported that there is a strong positive relationship between parental interactional behaviors and developmental level of their children (Horodyski & Gibbons, 2004; Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker & Wheeden 1998). It has been observed that studies

of parent-child interactions have been mainly focused on mother-child interactions. In these studies maternal interactional behaviors such as being child-centered, communication styles of mothers, understanding and responding appropriately child's cues have been explored and associated with children's behaviors and skills. Studies with children with normal development (Bakeman & Brown, 1980; Hess & McDevitt, 1984; Matas, Arend & Sroufe, 1978) and at-risk children for developmental delays (Cohen & Beckwith, 1979; Goldberg, Lojkasek, Gartner & Corter, 1989; Klein, 1991) showed the importance

** Öğr. Gör. Dr. Anadolu Üniversitesi, Dil ve Konuşma Bozuklukları Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİLKOM), Eskişehir, E-Posta: odogramaci@anadolu.edu.tr

*** Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi, Dil ve Konuşma Bozuklukları Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİLKOM), Eskişehir, E-Posta: stopbas@anadolu.edu.tr

**** Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, Eskişehir, E-Posta: ihdiken@anadolu.edu.tr

of parent-child interactions (Cited in Moore & Saylor, 1998). In most of these studies, it was reported that the quality of parent-child interactions can have positive influences on cognitive, communication, and psycho-social development of children.

The importance of early years on children's current and future developmental skills have been recognized (Ward, 1999) and studies to date have showed that early diagnosis and intervention have positive outcomes for child and family in short and long terms (Downey, Mraz, Knott, Knutson, Holte & Dyke, 2002). As the importance of early intervention has been recognized, improving the quality of parent-child interactions has been a main area of early intervention programs since parents have been recognized and acknowledged as the primary caregivers and the ones who have the most influential factor in child's immediate environment. So, evaluating or assessing the quality of parent-child interactions have also been an important part of these programs. Since parent-child interactions are transactional, assessment tools or systems focusing on both child and parents have been needed and developed. Two of these assessment tools have been used in the field for years are Maternal Behavior Rating Scale (MBRS; Mahoney, 2008) for assessing parental behaviors and Child (Pivotal) Behavior Rating Scale (CBRS; Mahoney & Wheeden, 1999) for assessing child behaviors. MBRS as a likert-type rating scale have been developed in 1985 and used in both research studies and practice for years. MBRS includes 12 maternal behaviors that have been recognized in studies as primary interactional behaviors influencing child behaviors and skills. Behaviors have been defined functionally and rated in a five-point rating scale. CBRS is a again a five-point rating scale including seven child interactional (pivotal) behaviors. Like MBRS, behaviors in CBRS have been also functionally defined and rated in a five-point rating scale. Both MBRS and CBRS have been used with high inter-rater reliability scores in many studies to date (e.g., Chiarello, Huntington ve Bundy, 2006; Coolahan, McWayne, Fantuzzo ve Grim, 2002; Fewell ve Deutscher, 2002; Kim ve Mahoney, 2004, 2005; Kim, Sung ve Hyunn, 2000; Kim ve Kwak, 2006;

Mahoney ve Bella, 1998; Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker, ve Wheeden, 1998; Mahoney, Kim ve Lin, 2007; Mahoney ve McDonald, 2004; Mahoney, Powell ve Finger, 1986; Mahoney ve Powell, 1988; Mahoney ve Wheeden, 1999; Mahoney ve Perales, 2003, 2005; Mahoney, Perales, Wiggers ve Bob Herman, 2006; Mahoney, Wheeden ve Perales, 2004; Masur ve Turner, 2001; Moore ve Saylor, 1998).

As the importance of parent-child interaction has been recognized in both developed countries and in Turkey, it has been difficult to find appropriate, easy-to-use, reliable and valid assessment tools for especially professional to assess parent-child interactions when working with children with developmental delays or disabilities and their parents. In developed countries, there have been various valid and reliable assessment tools such as parental judgment-based scales, control lists, direct and indirect observations and rating scales used with direct and indirect observations (Munson ve Odom, 1996). In Turkey, limited studies have been conducted on parent-child interactions, especially interactions of children with developmental delays or disabilities and their parents. Observation forms to report the frequency of parents or children's behaviors have been developed and used in these studies as assessment tools used to assess parent-child interactions. There is currently no parent-child interaction assessment tool reporting reliability and validity features in Turkey. The purpose of this study is to explore the validity and reliability of the Turkish versions of the Maternal Behavior Rating Scale (MBRS) and the Child Behavior Rating Scale (CBRS).

Method

A hundred and twenty three mother-child dyads, ninety-three male and thirty female children with a mean age of 49 months (ranging from 16 to 72 months, SD: 11.9) and their mothers with a mean age of 32 years (ranging from 21 to 65 years, SD: 6.3) were the participants of the study. Seventy-three children had a diagnose of expressive language delay while 50 were diagnosed with developmentally delay (14 children with mild intellectual disability and 36 children with autistic disorder). Demographic information regarding

mothers and children was gathered via the information form developed by the researcher. Mother-child interactions were video-taped for an average of 15 minutes in a free-play context. Validity and reliability of Turkish versions of MBRS and CBRS were examined by exploring content validity (Construct, Concept, and Language Validity), construct validity (Exploratory Factor Analysis), Item Analysis, and Cronbach Alpha.

Results

Translation procedures and face validity

During the Turkish translation process of the MBRS and CBRS, six Turkish professionals working in the field of special education and individuals with speech and language disorders provided input about Turkish version of the MBRS and CBRS items. By gathering Turkish translations of items from six professionals, a final version of items was prepared by the first author. After retranslating items to English, they were then translated from English to Turkish by a professional in special education who had excellent English and Turkish skills and was familiar with the MBRS and CBRS.

Construct Validity

The 12 items of the MBRS and 7 items of CBRS were subjected to principal components analysis (PCA). Prior to performing PCA the suitability of data for factor analysis was assessed. Inspection of the correlation matrix revealed the presence of many coefficients of .3 and above for both MBRS and CBRS. The Kaiser-Meyer-Okin value was .8 for both MBRS and CBRS, exceeding the recommended value of .6 (Kaiser, 1970, 1974) and the Bartlett's Test of Sphericity (Bartlett, 1954) reached statistical significance for both MBRS and CBRS, supporting the factorability of the correlation matrix. Principal components analysis revealed the presence of three components with eigenvalues exceeding 1 for MBRS, explaining 44.7 per cent, 17.6 per cent, and 11.1 per cent of the variance respectively. An inspection of the screeplot revealed a clear break after the third component for MBRS. Using Catell's (1966) scree test, it was decided to retain three components for further investigation for MBRS. Principal

components analysis revealed the presence of two components with eigenvalues exceeding 1 for CBRS, explaining 63.1 per cent and 15.8 per cent of the variance respectively. An inspection of the screeplot revealed a clear break after the second component for CBRS. Using Catell's (1966) scree test, it was decided to retain two components for further investigation for CBRS. To aid in the interpretation of these components for both MBRS and CBRS, Varimax rotation was performed. The rotated solution revealed the presence of simple structure (Thurstone, 1947), with three components for MBRS and two components for CBRS showing a number of strong loadings and all variables loading substantially on only one component. The three-component solution for MBRS explained a total of 73.4 per cent of the variance, with Component 1 contributing 28.8 per cent, Component 2 contributing 28.1 per cent, and Component 3 contributing 16.6 per cent respectively. The two-component solution for CBRS explained a total of 78.9 per cent of the variance, with Component 1 contributing 63.1 per cent and Component 2 contributing 15.8 per cent.

Reliability

To examine internal reliability of both MBRS and CBRS components, Cronbach's Alphas were checked. Cronbach's alpha values for MBRS were found .86 for Component 1, .87 for Component 2, and .61 for Component 3 respectively. Since the alpha value of the third component was less than acceptable level of .70, inter-item correlations were checked as suggested by Pallant (2003) and was found that inter-item correlations ranged from .29 to .46 while .20 to .40 were acceptable correlation coefficients. Item-analysis was also conducted to examine reliability of the MBRS. Item-total correlation was checked and found that correlation coefficients ranged from .37 to .86. Cronbach's alpha values for CBRS were found .79 for Component 1 and .91 for Component 2, and .90 for whole scale. Item-analysis was also conducted to examine reliability of the MBRS. Item-total correlation was checked and found that correlation coefficients ranged from .52 to .89.

Discussion

Exploring the validity and reliability of the Turkish versions of the Maternal Behavior Rating Scale (MBRS) and the Child Behavior Rating Scale (CBRS) was the purpose of the current study. It was found that Turkish version of MBRS had three components. This result is actually parallel with Mahoney's original study with MBRS. Items in component 1 of original MBRS loaded in the first component of Turkish version. The only difference was that the item entitled "inventiveness" which was item of the second component of original MBRS loaded in the first component of Turkish version. Since parents who were sensitive to interests of their children and were trying to keep interaction active could be more inventive in Turkish sample. Therefore, this might be the reason that this item loaded in the first component. The

items of the second and third components of original MBRS loaded in the second and third components in Turkish version expect for the item titled inventiveness of the second component of original MBRS which loaded in the first component in Turkish version. Results also indicated that Turkish version of CBRS had two components. The original CBRS study (Mahoney & Wheeden, 1999) and then Kim & Kwak's (2006) study with Korean parents support the results of the current study with Turkish sample. In all these studies, CBRS had two components and can be regarded as a whole scale.

To conclude, results of this study indicate that MBRS and CBRS are reliable and valid assessment tools can be used to assess parent-child interactions in Turkey with Turkish parent-child dyads.